

21. Филимонов В.Д. Охранительная функция уголовного права: [моногр.] / В.Д. Филимонов. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. – 198 с.
22. Кудрявцев Ю.В. Норма права как социальная информация: [моногр.] / Ю.В. Кудрявцев. – М.: Юрид. лит., 1981. – 144 с.
23. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності: [моногр.] / Ю.В. Баулін. – К.: Атіка, 2004. – 296 с.
24. Сахаров А.Б. О личности преступника и причинах преступности в СССР: [науч. издан.] / А.Б. Сахаров. – М.: Госюриздат, 1961. – 280 с.

УДК 343.6 – 053.31 (477)

СТАТТЯ 117 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ

Шеховцова Л.І., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

У статті обґрунтовано актуальність і важливість для кримінально-правової науки розгляд питання про проблеми застосування ст.117 КК України і його значення для правозастосовної діяльності. На підставі аналізу даного питання внесені науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення кримінального законодавства України щодо такого злочину як убивство матір'ю своєї новонародженої дитини.

Ключові слова: немовля, пологи, тимчасовий психічний розлад.

Шеховцова Л.И. СТАТЬЯ 117 УГОЛОВНОГО КОДЕКСА УКРАИНЫ: ОСОБЕННОСТИ КВАЛИФИКАЦИИ / Запорожский национальный университет, Украина

В статье обоснованно актуальность и важность для уголовно-правовой науки рассмотрение вопроса о проблемах применения ст.117 УК Украины и его значение для правоприменительной деятельности. На основании анализа данного вопроса внесены научно обоснованные предложения, направленные на усовершенствование уголовного законодательства Украины относительно такого преступления как убийство матерью своего новорожденного ребенка.

Ключевые слова: новорожденный ребенок, роды, временное психическое расстройство.

Shekhovtsova L.I. ARTICLE 117 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE: FEATURES OF QUALIFICATION / Zaporizhzhya national university, Ukraine

The topicality of the question concerning the application of Article 117 of the CC of Ukraine and its importance for the criminal-law science as well as its significance for law-application activities are grounded in this article. On the basis of the analysis of this question there have been made scientifically grounded proposals aimed at the improvement of the criminal legislation of Ukraine dealing with such a crime as a murder of a new-born baby by its mother.

Key words: new-born baby, labor, temporary mental disorder.

Кримінальний Кодекс (далі – КК) України в ст.117 передбачає кримінальну відповідальність за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини:

«Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк» [1].

Об'єктом злочину є життя новонародженої дитини. Потерпілим від цього злочину може бути лише власна новонароджена дитина матері.

Об'єктивна сторона злочину характеризується: 1) діянням – посяганням на життя новонародженої дитини, яке може проявлятися як у діях (удушення, втоплення,

нанесення ударів і т.п.), так і шляхом бездіяльності (відмова від годування, залишення дитини на морозі і т.п.); 2) наслідками у вигляді її смерті; 3) причинним зв'язком між зазначеним діянням та наслідком, а також 4) часом і певною обстановкою – це діяння може бути вчинено лише під час пологів або відразу після пологів.

Суб'єктом злочину може бути лише мати потерпілої дитини, яка є осудною і на момент вчинення злочину досягла 14-річного віку.

Суб'єктивна сторона складу злочину вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини характеризується умисною виною. Умисел при цьому може бути як прямий, так і непрямої. Це означає, що жінка усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій (бездіяльності), передбачає можливість чи невідворотність спричинення смерті новонародженій дитині і бажає чи свідомо припускає ці наслідки або ставиться до них байдуже. Мотиви вчинення цього виду вбивства можуть бути різними (частіше вони є егоїстичними та низькими), але на кваліфікацію за ст.117 КК вони не впливають.

Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини є привілейованим складом злочину.

Слід звернути увагу на те, що в постанові Пленуму Верховного суду України від 1 квітня 1994 р. “Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я людини” [2] зверталась увага на те, що підставою виділення цього складу злочину в привілейований склад є особливий фізичний та психічний стан жінки під час пологів або відразу після пологів. Однак постанова Пленуму Верховного суду України від 7 лютого 2003 р. [3] посилення на особливий стан жінки під час пологів або відразу після пологів не містить. Вважається, що такий особливий фізичний та психічний стан жінки під час пологів або відразу після пологів презюмується законодавцем, і ця презумпція є незаперечною. Це пов'язано з принципом гуманізму, тобто законодавець розуміє особливості стану жінки під час пологів. Однак, якщо застосовувати принцип гуманізму до жінки, то не можна забувати і про гуманізм до новонародженого [4]. На нашу думку, така позиція є неправильною, і неоднозначність вирішення цього питання, з урахуванням змісту ч.2, 3 ст.135 КК, може призвести до суперечливих тлумачень у теорії і неоднозначного вирішення питань відповідальності на практиці.

Психічне ставлення особи при вчиненні цього злочину характеризують такі особливості:

- 1) його вчинення обумовлене емоційною напругою, викликаною вагітністю і пологами та психічними процесами, що їх супроводжували (зокрема, сімейним конфліктом, подружньою зрадою, матеріальними та іншими соціально-побутовими негараздами).
- 2) тимчасовий психічний розлад, який послаблює здатність матері усвідомлювати свої дії та керувати ними.

Так, у вагітних жінок часто спостерігаються іпохондричні ідеї, імпульсивність, нав'язливий стан. Пологи є навантаженням для організму жінки, вона зазнає при цьому сильного фізичного і психічного потрясіння. У цей період жінка відчуває особливо хворобливі психофізичні страждання, які значно послаблюють її здатність цілковито усвідомлювати свої дії або керувати ними.

Родовий процес характеризується вищим ступенем емоційної напруги, яка супроводжується фізичним болем і психічними порушеннями. У період пологів мати й дитина стають джерелом болю один одного й вступають у біологічний антагонізм і конфлікт.

Емоційний стан матері обов'язково повинен враховуватися під час розслідування злочину, передбаченого ст.117 КК України. Однак, на нашу думку, саме тимчасовий

психічний розлад, який викликаний пологами та послаблює здатність матері усвідомлювати свої дії та керувати ними (обмежена осудність), повинен бути тією ознакою, яка виділяє цей склад злочину в привілейований.

Обов'язковими ознаками об'єктивної сторони даного злочину є час і обстановка його вчинення – під час пологів або відразу після пологів. Це формулювання, на наш погляд, є не дуже вдалим, тому що вказані часові межі є дещо розмитими, що також може призводити до неправильного застосування даної статті. Для того, щоб відповісти на це питання необхідно звернутися до поняття «новонароджена дитина».

Поняття «новонароджена дитина» відокремлено певними часовими межами.

Початковий момент «новонародження» збігається з моментом початку життя людини, тобто починається з моменту прорізання голівки немовля. Відділення дитини від тіла матері і перехід на самостійне дихання знаходяться поза межами початкового моменту життя людини і новонародження. Отже, навмисне нанесення ран у голівку немовля, яке народжується (тобто під час пологів), можна розглядати як вчинення даного злочину. Так, у роз'ясненні 3 до ст.299 КК Індії йдеться: «Спричинення смерті дитині в утробі матері не є вбивством. Однак спричинення смерті живій дитині, якщо будь-яка його частина з'явилася із утробы, хоча б дитина і не почала дихати або не повністю народилася, може розглядатися як вбивство» [5].

Для визначення кінцевого моменту новонародженості існують три критерії: у педіатрії – стан новонародженості прирівнюється до одного місячного циклу (28 днів), в акушерстві – одному тижню, у судовій медицині – одній добі [6]. Однак при вбивстві матір'ю своєї новонародженої дитини відразу після пологів повинен використовуватися судово-медичний критерій, тобто одна доба після появи дитини на світ. Вбивство новонародженого після закінчення однієї доби повинно кваліфікуватися за ст.115 КК.

На наш погляд, у диспозиції ст.117 КК повинно безпосередньо вказуватись, що часові межі вбивства матір'ю новонародженої дитини відразу після пологів повинні дорівнювати одній добі.

Спірним у літературі є і питання, чи може кваліфікуватися за ст.117 КК вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини, умисел на вчинення якого в неї виник до початку пологів. Щоб встановити соціально-правову сутність і необхідність виділення самостійного привілейованого складу, слід звернутися до наукових публікацій.

Редакційна Комісія, яка підготувала наприкінці XIX ст. проект Уголовного Уложення і пояснення до нього в коментарі до ст.391, зазначала, що підставою виділення вбивства матір'ю новонародженої дитини в привілейований склад повинен бути виключно ненормальний психічний стан жінки [7].

М.Д. Шаргородський пропонував виділити самостійний привілейований склад, виходячи із стану жінки під час пологів. При цьому він посилався на Велику медичну енциклопедію, де зазначалося, що пологовий акт тією чи іншою мірою може відобразитися на стані нервової системи жінки і потягнути за собою такі вчинки, як посягання на самогубство чи дітовбивство [8].

В.В. Сташис вважає, що стаття 117 КК України застосовується і тоді, коли умисел щодо вбивства дитини виник ще до пологів, а був реалізований у період пологів чи відразу після них [9]. Такої ж точки зору дотримуються й інші вчені, зокрема, С.С. Яценко [10], Е.П. Побегайло [11].

Інша точка зору висловлена С.В. Бородіним [12], В.В. Краскіним [13], які вважають, що при встановленні факту попередньої підготовки матері до наступного позбавлення життя дитини після її народження чи під час пологів, було б неправильно визнавати як вчинення вбивства при пом'якшуючих обставинах.

Обґрунтовуючи виділення вбивства матір'ю новонародженої дитини в самостійний склад, А.М. Красиков висловив думку, що таке вбивство визнається привілейованим складом внаслідок того, що жінка в період фізіологічних пологів відчуває особливо хворобливі психофізичні страждання, тому вбивство новонародженої дитини матір'ю, яка знаходилася в нормальному стані в процесі пологів і після них, яке не було обумовлене психотравмуючою ситуацією і психічним розладом, тягне за собою відповідальність на загальних підставах [14]. Так, мати новонародженого має право відмовитися від дитини, помістив її до дитячого будинку, але все ж таки обирає найтяжчий і страшний варіант – дітовбивство. Дійсно, якщо на психічний стан жінки пологи можуть вплинути певним чином, то чи правильно буде у всіх випадках, незалежно від психічного стану жінки, застосовувати привілейований склад? Наведена думка С.В. Бородіна, В.В. Єраскіна, А.М. Красикова, на наш погляд, заслуговує на увагу. Адже підставою для виділення дітовбивства в привілейований склад є те, що жінка під час пологів нерідко опиняється у важкому стані, який впливає на її психіку. Саме цей стан при дітовбивстві визнається пом'якшуючою обставиною [15]. Однак редакція статті 117 КК не дає підстав по-різному кваліфікувати вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини залежно від моменту виникнення наміру. Момент виникнення умислу вбити новонароджену дитину, виходячи із змісту ст.117 КК, на кваліфікацію вбивства не впливає. Стаття 117 КК застосовується і тоді, коли умисел цей виник ще до пологів, а був реалізований у період пологового процесу чи одразу ж після нього.

Редакція ст.117 КК має також такі недоліки. У диспозиції статті не передбачені кваліфікуючі ознаки. Вважається, якщо мати вбила двох та більше своїх новонароджених дітей, вона буде все одно відповідати за ст.117 КК. На наш погляд, це є не правильним. Ступінь суспільної небезпеки вбивства однієї дитини значно відрізняється від вбивства близнюків або двох чи більше дітей, народжених у різний час [16].

Таким чином, на нашу думку, стаття 117 КК є неповною, що може призвести до неправильного застосування цієї норми. Потрібно всі об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочину ретельно прописувати в диспозиції статті, а не використовувати розширене тлумачення.

Враховуючи все вищевикладене, пропонуємо змінити ст.117 КК та викласти її в такій редакції:

Стаття 117. Вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини.

1. Вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини з умислом, що виник раптово, під час пологів або відразу після пологів, тобто до закінчення однієї доби після народження дитини, якщо мати страждала на тимчасовий психічний розлад, викликаний пологами та який послаблює здатність матері усвідомлювати свої дії та керувати ними – карається...
2. Те саме діяння, вчинене матір'ю відносно двох та більше своїх дітей – карається...

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України: Текст із змінами та доп. станом на 5 листопада 2005 р. / Міністерство юстиції України. – Офіційне вид. – К.: Концерн "Видавничий Дім "Ін Юре", 2005. – С. 44.
2. Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я людини: Постанова Пленуму Верховного суду України від 01 квітня 1994 р. // www.zakon.rada.gov.ua.

3. Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи // Постанова Пленуму Верховного суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 // www.zakon.rada.gov.ua.
4. Павлова Н. Убийство матерью новорожденного ребенка // Законность. – 2005. – № 3. – С. 44.
5. Особенности квалификации убийства матерью новорожденного ребенка // www.sartraccc.sgar.ru.
6. Кривошеин П. Убийство матерью новорожденного ребенка // Уголовное право. – 2005. – № 2. – С. 38.
7. Таганцев Н.С. Уголовное уложение 22 марта 1903г. – СПб., 1904. – С. 108.
8. Шаргородский М.Д. Ответственность за преступления против личности. – Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1953. – С. 88.
9. Сташис В.В., Бажанов М.И. Личность — под охраной уголовного закона. – Х.: Право, 1996. – С. 65.
10. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: за станом законодавства і постанов Пленуму Верховного суду України на 1 грудня 2001 р. / За ред. С.С. Яценка. – К.: А.С.К., 2002. – С. 144.
11. Побегайло Э.Ф. Умышленные убийства и борьба с ними. – Воронеж: Изд-во Воронежского госуниверситета, 1965. – С. 239.
12. Бородин С.В. Преступления против жизни. – СПб.: Юридический центр «Пресс», 2003. – С. 178.
13. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации: расширенный уголовно-правовой анализ с материалами судебно-следств. практики / М-во внутр. дел Рос. Федерации; под общ. ред. А.П. Новикова. – Изд. 5-е, перераб. и доп. – Москва: Экзамен, 2006. – С.170.
14. Красиков А.Н. Уголовно-правовая охрана прав и свобод человека в России. – Саратов, 1996. – С. 43-46.
15. Бородин С.В. Квалификация убийства по действующему законодательству. – М.: Юридическая литература, 1966. – С. 46-47.
16. Кривошеин П. Убийство матерью новорожденного ребенка // Уголовное право. – 2005. – № 2. – С. 40.